

واکاوی نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی در حوزه فرهنگ*

حمید هاشمی**

پژوهشگر دکتری مدیریت گردشگری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۰۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۰۶ تاریخ قرارگیری روی سایت: ۱۳۹۹/۱۱/۰۱

چکیده | تمایل روزافزون گردشگران به کسب تجارب اصیل فرهنگی فرصت‌های بی‌نظیری برای صنعت گردشگری و به طور خاص بوم‌گردی به وجود آورده است. رشد بوم‌گردی چالش‌های جامعه محلی و مدیریت مقاصد را به همراه داشته است. به طوری که تأمین منافع ذی‌نفعان و کنترل اثرات فرهنگی را به ضرورتی اجتناب‌ناپذیر بدل ساخته تا دارایی‌ها و تجلیات فرهنگی مقصدها حفظ شده و توسعه یابند.

این تحقیق با هدف بررسی نقش و اثرات اقامتگاه‌های بوم‌گردی در حوزه فرهنگ با استفاده از رویکرد تحلیل مضمون انجام شده است. روش نمونه‌گیری در این پژوهش برای شناسایی و استخراج نظرات خبرگان، هدفمند گلوله برفی است. داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته و تا رسیدن به اشباع مقوله‌ها و کسب پایایی ادامه یافت. در پایان الگوی اثرگذاری اقامتگاه‌های بوم‌گردی از بُعد فرهنگی استخراج شد. یافته‌های تحقیق نشان داد که اثرگذاری اقامتگاه‌های بوم‌گردی با آشناسازی و ترویج فرهنگ جوامع میزبان آغاز می‌شود و با گذار از مراحل، به توسعه پایدار فرهنگی مقصد می‌انجامد.

اقامتگاه‌های بوم‌گردی به دلیل اتخاذ رویکرد فرهنگی در هدف‌گذاری، برنامه‌ریزی در تأسیس و مدیریت فعالیت‌های گردشگری، از اثرات فرهنگی مثبت بر جامعه میزبان و مهمانان برخوردار هستند و اثرات منفی بوم‌گردی را محدود و مهار می‌کنند. بنابراین اداره این نهاد اجتماعی-اقتصادی نیاز به شناخت عمیق فرهنگ بومی و برنامه‌اجرایی منسجم دارد. همچنین اقامتگاه بوم‌گردی وجه تمایز بارزی با دیگر تأسیسات اقامتی گردشگری دارد، زیرا بر جوامع بومی و مقاصد اثرات مدیریت‌شده‌ای دارد. از این رو توسعه کمی آن‌ها نیازمند رعایت اصول بوم‌گردی، نظارت دقیق و جامع دولت، شکل‌های صنفی و مؤسسی است.

واژگان کلیدی | گردشگری فرهنگی، بوم‌گردی، اقامتگاه بوم‌گردی، اثرات فرهنگی، توسعه فرهنگی، توسعه پایدار.

مقدمه | زندگی یکنواخت شهری، روابط رسمی و ساماندهی‌شده، آپارتمان‌نشینی و زندگی ماشینی و نگاه عمیق

و محدود به یک حوزه کاری، سبب از دست‌رفتن هویت افراد و نیاز به بازگشت به خویشتن و شناخت فرهنگ‌ها و زندگی به سبک سنتی را بیشتر نمایان ساخته است. یومن و همکاران^۱ این پدیده را به میل روزافزون برای بازدید از مکان‌های جدید نسبت می‌دهند که به نوبه خود به ظهور مقاصد تازه منجر می‌شود (Fennell, 2014, 1). با توسعه مقاصد گردشگری و افزایش علاقه به سفر، شاخه‌های گردشگری

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری «حمید هاشمی» با عنوان «چارچوبی برای ارزیابی پایداری کسب و کارهای کوچک گردشگری در ایران؛ مورد مطالعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی استان مازندران» است که به راهنمایی دکتر «محمود ضیائی» و مشاوره دکتر «وجه‌الله قربانی‌زاده» و دکتر «محمود جمعه‌پور» در دانشگاه علامه طباطبائی در حال انجام است.

** hashemihamid@yahoo.com ، ۰۹۱۲۳۲۷۸۲۱۵

ارائه می‌کند. شاید دلیل گزینش این واژه برای مجموعه لغات، بیان یک زبان، حیات روحی و فکری و اجتماعی یک ملت باشد (کاظمی، ۱۳۷۶، ۳۵). براساس نظر تایلور^۲ انسان‌شناس بریتانیایی، فرهنگ شامل دانش‌ها، باورها، عقاید، هنرها، اخلاقات، قوانین، آداب، عادات و رسوم و توانایی‌هایی است که فرد به عنوان عضوی از جامعه خویش اخذ می‌کند (روشه، ۱۳۷۰) و همچنین بر تفاوت‌های فرهنگی مبنی بر آنکه هر منطقه می‌تواند فرهنگی متفاوت با دیگر مناطق آن کشور داشته باشد تأکید می‌کند.

فرهنگ عامل اصلی تفاوت‌های اجتماعی است که در غیاب آن همه جا شبیه هم خواهد بود (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲). گستره فرهنگ به امتداد حیات اجتماعی انسان دانسته شده است. رشد و توسعه فرهنگ در گروی تعامل با دیگر فرهنگ‌هاست؛ روابط انسان‌ها هر قدر وسیع‌تر باشد فرصت بیشتری برای آفرینش و شکل‌گیری فرهنگ دارد. فرهنگ باعث ظهور استعدادها و موجب شکوفایی می‌شود و در تشکیل جوامع انسانی نقشی با اهمیت ایفا می‌کند (رضوانی، ۱۳۸۶، ۵۰). در سازمان‌ها (فرهنگی، اجتماعی، آموزشی، اقتصادی و...) نیز افراد با فرهنگ‌های متفاوت در کنار هم کار و زندگی می‌کنند و به مبادله فرهنگ می‌پردازند. همچنین جابه‌جایی جمعیت، همچون مهاجرت و گردشگری زمینه‌ساز انتقال فرهنگ و مبادلات فرهنگی است و در عصر حاضر که گردشگری به عنوان پدیده‌ای فرهنگی و اجتماعی رو به گسترش است، پیامدهای فرهنگی خاص خود را برای جوامع به ارمغان آورده است (نوید ادهم، حاجیان، بنیانیان، بای، نوروزی و دلبری، ۱۳۹۷). از این رو نقش گردشگری به عنوان یکی از اشکال ارتباط اجتماعی، در شکل‌گیری فرهنگ، تحول و تعالی فرهنگی انسان‌ها و جوامع غیرقابل انکار بوده و اقامتگاه‌های بوم‌گردی به طور خاص به عنوان نهادی نوپدید در ایجاد و تسهیل این نوع اثرات فرهنگی مؤثر هستند.

• اقامتگاه بوم‌گردی

آمار سازمان جهانی گردشگری، ۳۷ درصد گردشگری بین‌المللی را با انگیزه فرهنگی دانسته و برآورد کرده است که این سهم به طور چشم‌گیری با افزایش مواجه خواهد بود. رشد روزافزون گردشگری فرهنگی توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران صنعت گردشگری جهان را به خود معطوف کرده است و در ایران نیز توجه به این نوع گردشگری، روند و تأثیر آن در تدوین برنامه‌های توسعه به خوبی قابل مشاهده است (سقایی و خوشه‌بست، ۱۳۹۱). در گردشگری با رویکرد فرهنگی گردشگر به دنبال مواجهه با فرهنگ‌ها و شناخت آن‌هاست. مواجهه با فرهنگ یعنی به دست آوردن شناختی حقیقی از کجابودن یک مکان و کیستی اهالی آن. ولی این سؤال مهم مطرح است که نیت گردشگر فرهنگی

متنوع‌تر و بخش‌های مختلفی به آن افزوده می‌شوند. مردم نیز تمایل دارند مناطق و جوامع گوناگونی را بازدید کنند. در این بین مناطق ناآشنا و با فرهنگ متفاوت همچون اماکن و محله‌های تاریخی شهرها، مناطق روستایی و مقاصد جدید بومی و ناشناخته بیشتر مورد توجه گردشگران قرار می‌گیرد. براساس اعلام سازمان گردشگری جهانی^۳، حدود ۳۷ درصد از گردشگری جهانی را گردشگری فرهنگی تشکیل می‌دهد که سالانه ۱۵ درصد نیز افزایش دارد. گردشگری فرهنگی یکی از انواع گردشگری است که طیف وسیعی از گردشگران را در بر می‌گیرد و به دلیل نقش مهم آن در حفظ فرهنگ و تاریخ اجتماعات مختلف شایسته توجه ویژه‌ای است (کمری، حسینی، ویسه و مستقیم، ۱۳۹۸). بوم‌گردی یکی از ارزشمندترین شاخه‌های گردشگری بوده و اقامتگاه‌های بوم‌گردی از مؤثرترین ابزارها برای مدیریت گردشگری فرهنگی و جذب گردشگران علاقمند و حفظ و رعایت اصول بوم‌گردی است که نقش چشم‌گیری در توسعه جوامع محلی و مشارکت آنها در فعالیت‌های گردشگری دارد.

در مطالعات گردشگری همواره نگرانی‌هایی بابت اثرات ناخواسته فرهنگی و زایل‌شدن فرهنگ وجود دارد. مواردی همچون از بین رفتن فرهنگ‌های سنتی و بومی، نابودی خرده‌فرهنگ‌ها، کالایی‌شدن فرهنگ، گسترش مخدر و فحشا و تعارض و ناهنجاری‌های ناشی از فرهنگ مهاجم که آثار مخرب فرهنگی به همراه دارد. تحقیق حاضر ضمن تمرکز بر اهمیت تأثیر اقامتگاه‌های بوم‌گردی به عنوان یک نهاد اجتماعی اقتصادی جدید در مقاصد گردشگری، اثرات مدیریت‌شده آنها را بر فرهنگ و توسعه جوامع بررسی و واکاوی می‌کند. تقویت و توسعه ایده بوم‌گردی توسط اقامتگاه‌های بوم‌گردی، ضمن کمک به آگاه‌سازی گردشگران از آثار حضور در جامعه محلی میزبان و تأثیر این حضور بر تنوع زیستی-فرهنگی منطقه، شرایط را برای حفظ و احیای فرهنگ‌های بومی کشور مهیا می‌سازد. این پژوهش به واکاوی اثرات اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر فرهنگ جوامع میزبان از دیدگاه مدیران حرفه‌ای اقامتگاه‌های بوم‌گردی، خبرگان علمی و دانشگاهی و همچنین مدیران و کارشناسان دستگاه اجرایی متولی می‌پردازد. همچنین به دنبال پاسخ به این سؤال است که اقامتگاه‌های بوم‌گردی چه تأثیری بر فرهنگ جامعه میزبان و پیرامون خود دارند؟

چارچوب مفهومی

• فرهنگ

فرهنگ در لغت به معانی علم، دانش، ادب، معرفت، تعلیم و تربیت و آثار علمی و ادبی یک قوم یا ملت آورده شده و نیز به معنای کتابی است که لغت‌های یک زبان و شرح آنها را

اقامتگاه‌های بوم‌گردی که در سال ۱۳۹۸ توسط اداره کل نظارت و ارزیابی خدمات گردشگری معاونت گردشگری وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی کشور منتشر شد، چنین بیان می‌شود که اقامتگاه‌ها بوم‌گردی در محیط‌های طبیعی و بومی با رعایت اصول پایداری زیست‌محیطی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و سازگار با معماری بومی، بافت تاریخی و سیمای طبیعی منطقه به ارائه خدمات به مسافران و گردشگران می‌پردازند. کالبد این اقامتگاه‌ها در فضای بومی ایجاد، احیا و یا بهره‌برداری شده است تا ضمن حداکثر تعامل با جوامع محلی و توجه به تنوع اقلیم و طبیعت، زمینه حضور گردشگران را برای تجربه زندگی در محیط طبیعی و بومی فراهم کند (وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، ۱۳۹۸).

اقامتگاه بوم‌گردی مکانی آرامش‌بخش برای ارائه خدمات اقامت و پذیرایی به گردشگران و مسافرانی است که دوستدار محیط زیست و سبک زندگی بومی باشند. این اقامتگاه‌ها به عنوان یک نهاد و کسب‌وکار معمولاً توسط اهالی محلی اداره می‌شوند. کالبد و طراحی تزئینات آنها متناسب با منطقه است. استقرار، سبک و معماری سنتی ویژه‌ای دارند و منطبق بر فرهنگ و جغرافیای بومی ارائه خدمت می‌کنند. در این مراکز اقامتی معمولاً غذاهای سنتی با استفاده از مواد و محصولات محلی تهیه شده و در ظروف سنتی سرو می‌شود تا ضمن آشنایی مهمانان با فرهنگ خوراک، غذاها و نوشیدنی‌های محلی، طعم و مزه‌های متفاوتی را تجربه کنند. همچنین مدیریت و کارکنان اقامتگاه‌های بوم‌گردی برای آشنایی گردشگران با آداب و رسوم محلی، ضمن تفریح و گردش در منطقه به تعامل گردشگر با مردم محلی کمک می‌کنند، به طوری که مهمانان در فرهنگ جامعه میزبان غرق شده و فرهنگ و دانش بومی منطقه را فرا بگیرند. انواع و اشکال مختلف این اقامتگاه‌ها می‌تواند شامل خانه بومی، بوم کلبه، کپر، خانه صخره‌ای، سیاه چادر، قلعه و کاروانسرای قدیمی، کمپ طبیعی و حتی یک دهکده باشد. مهم‌ترین کارکردی‌های یک اقامتگاه بوم‌گردی را می‌توان ارائه طرح و معماری، خوراک و نوشیدنی، تزئینات و چیدمان، معرفی آیین و مراسم بومی، کمک به محیط زیست، اجرای سبک میزبانی و مهمان‌نوازی در اقامتگاه و ارائه خدمات بهداشتی و رفاهی آن برشمرد. بوم‌گردی در سال‌های اخیر مورد توجه بسیاری از گردشگران قرار گرفته است و درصد قابل توجهی از جمعیت گردشگران را به خود اختصاص داده است. تأسیس اقامتگاه‌های بوم‌گردی در سال‌های اخیر در مناطق تاریخی شهرها و نواحی روستایی کشور به طور قابل توجهی افزایش یافته است. به طوری که براساس آمار منتشره بیش از ۲۰۰۰ واحد تا میانه سال ۱۳۹۹ مجوز رسمی فعالیت دریافت کرده‌اند. این رشد سریع که همانند خیزش

از این شناخت چیست؟ نیت گردشگری با رویکرد فرهنگی، نوعی آشنایی است که به خودشناسی فرهنگی منجر می‌شود. چنین آشنایی زمانی میسر می‌شود که تماشای آثار تاریخی و فرهنگی در گردشگری تنها به قصد افزایش معلومات و رفع کنجکاو‌های تاریخی از پشت در بسته آثار نباشد. گردشگری با رویکرد فرهنگی راهی برای آشنایی با خود و دیگری است (بهشتی، ۱۳۹۹).

بوم‌گردی یکی از ارزشمندترین شاخه‌های گردشگری است که هدف سفر و زیست به شیوه‌ای خردمندانه را با کمترین آثار منفی بر فرهنگ، جامعه و محیط و بیشترین منافع را نیز برای طرف‌های مختلف داشته باشد. مخاطبان این نوع سفرها افرادی هستند که علاقه‌مند هستند سفرهایی را در دل جوامع محلی و مناطق طبیعی انتخاب کنند تا آنها را با کیفیت زندگی متفاوت‌تری نزدیک کند (فرجی‌راد و احسانی، ۱۳۹۰). در بوم‌گردی علمی، به تعامل با مردم محلی توجه ویژه‌ای شده است و تسهیلات ساده و بی‌تکلف بر تسهیلات تجملی و استاندارد ترجیح داده می‌شود. بوم‌گردی همراه با مشارکت فعال مهمان در جستجوی کسب تجربه و یادگیری است و مهمان برای این تجربه ارزش قائل است (زاهدی، ۱۳۹۳، ۱۰۰). بوم‌گردی به صورتی متفاوت از سایر بخش‌های گردشگری مدیریت می‌شود. این شاخه اغلب براساس نتایج توسعه پایدار آن شناخته می‌شود که شامل آموزش گردشگران و بازدیدکنندگان در زمینه پایداری، فایده برای جامعه محلی و ارتقای معیشت آنها و حفاظت از محیط زیست است (Wood, 2002, 7). از ویژگی‌های اساسی بوم‌گردی، توجه ویژه به جوامع محلی و حفظ و حراست از آداب و رسوم و فرهنگ آنهاست (Zeppel, 1998, 485). در این راستا توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی از مؤثرترین ابزارهایی است که ضمن حفظ و رعایت اصول اساسی بوم‌گردی، نقش چشم‌گیری در توسعه جوامع محلی و مشارکت مردم بومی در فعالیت‌های گردشگری دارد.

اقامتگاه‌های بوم‌گردی به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزار تحقق، سازماندهی و مدیریت بوم‌گردی شناخته شده است. مدیران حرفه‌ای اقامتگاه‌های بوم‌گردی به دنبال بهره‌برداری صحیح از محیط طبیعی و انسانی هستند تا ضمن کسب لذت و رضایت مهمان، امکان کسب منفعت و حمایت جامعه محلی از این فعالیت نیز فراهم شود. لذا لازم است گردشگران هماهنگ با مدیریت اقامتگاه، خود را برای حضور صحیح در محیط اجتماعی و طبیعی آماده کنند و به محدودیت‌ها و ضوابط این محیط وفادار بمانند. اقامتگاه‌های بوم‌گردی یکی از انواع مجموعه تأسیسات گردشگری، نهادی فرهنگی و اقتصادی و ابزاری برای پشتیبانی و توسعه بوم‌گردی و گردشگری فرهنگی شناخته می‌شود. در ضوابط بهره‌برداری، ارزیابی و درجه‌بندی

زندگی ساکنین شود. اما برای تقویت و حمایت این جریان اقدامات مناسبی صورت نگرفته است. امینی و زیدی (۱۳۹۴) در پژوهشی تأثیرات فرهنگی گردشگری را در مناطق روستایی از دید جامعه محلی روستای ایبانه بررسی کرده‌اند. نتایج تحقیق این‌گونه جمع‌بندی شد که گرچه توسعه گردشگری به «تداوم» فرهنگ محلی کمک نکرده و آن را با تهدیداتی نیز مواجه ساخته است، اما «گسست» های فرهنگی ایجاد شده نیز در سطوح بحرانی و غیرقابل جبرانی قرار ندارد. این مقاله تداوم گردشگری در روستای ایبانه را نیازمند مدیریتی مناسب و سیاست‌گذاری‌های بهینه دانسته است. از نظر پژوهشگران گردشگری مزیت‌های فراوانی دارد، اما اگر فعالیت‌های آن بدون برنامه و مدیریت صحیح و اصولی صورت بگیرد با هدف و فلسفه اولیه خود؛ یعنی کمک به توسعه مناطق بومی، در تقابل و تضاد قرار خواهد گرفت. زیرا اثرات اجتماعی و فرهنگی گردشگری به مرور تغییرات نامطلوبی ایجاد می‌کند. این امر نیازمند پایش نحوه و میزان گسترش گردشگری‌های روستایی و برنامه‌ریزی‌هایی برای هدایت اصولی و منطقی آنها در آینده برای حمایت از میراث فرهنگی و دستیابی به شرایط لازم برای حفظ و نگهداشت جمعیت‌های محلی است. شجاعی و فرج‌زاده (۱۳۹۵) در تحقیق دیگری تأثیر گردشگری فرهنگی را بر تعامل فرهنگی بین گردشگران و جامعه میزبان مورد بررسی قرار داده‌اند. پژوهشگران در این مقاله بیان می‌کنند که: «گردشگری نقش مهمی در ایجاد تغییرات فرهنگی در منطقه داشته و دارای تأثیرات اجتماعی-فرهنگی بر روی گردشگران و جامعه میزبان است. همچنین موجب بروز تحولات فرهنگی می‌شود که به آن تعامل میان فرهنگی گردشگر و افراد جامعه میزبان می‌گویند». لذا توسعه گردشگری در مناطق میزبان می‌تواند آثار و پیامدهای اجتماعی و فرهنگی مثبتی شامل بهبود خدمات و امکانات اجتماعی، توجه و افزایش شناخت و فرهنگ بومی، تقویت مبادلات فرهنگی و افزایش شناخت و تعهد نسبت به فرهنگ بومی را فراهم کند. محققین بیان می‌کنند گردشگری می‌تواند بر فرهنگ جامعه میزبان تأثیرات مستقیم یا غیرمستقیم داشته باشد. همچون مواجهه گردشگران و جوامع میزبان که شاید شناخت قبلی اندکی از فرهنگ یکدیگر داشته و شاید پیش از آن تصویر ذهنی متفاوت و مبهمی داشته‌اند. این ابهام در شناخت دو سوبه، کشف، انطباق، پذیرش و یا رد آن توسط طرفین مؤثر خواهد بود. در این مقاله همچنین به اثرات منفی اجتماعی و فرهنگی توسعه گردشگری پرداخته شده است. اما در مورد نحوه مدیریت و متولی آن بحث نشده است. نویسندگان دیگر نیز در متون تحقیقی خود به اثرات گردشگری بر فرهنگ و جامعه میزبان پرداخته‌اند. این اثرات شامل افزایش شناخت و درک جامعه و فرهنگ میزبان، بهبود شهرت و اعتبار فرهنگی جوامع

گردشگری دهه ۷۰ میلادی در کشورهای صنعتی است، نقش کلیدی در توسعه نواحی روستایی از لحاظ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی داشته (Bowe & Marcouiller, 2007, 660) و صنعت گردشگری ایران را با پدیده‌ای جدید مواجه کرده است. زیرا مناطق تاریخی شهری و نواحی روستایی دارای سرمایه‌ها و ارزش‌های پنهان طبیعی، فرهنگی و تاریخی فراوانی هستند که قابلیت عرضه و معرفی به گردشگران را دارد. به نظر می‌رسد تأسیس اقامتگاه‌های بوم‌گردی برای ارائه خدمات و فراهم‌سازی فرصت تعامل گردشگران با جوامع محلی در این مناطق، اثرات متنوعی بر فرهنگ، تغییرات فرهنگی و توسعه این مناطق می‌گذارد.

پیشینه تحقیق

بررسی پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهد این حیطه موضوعی کمتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است و مطالعات و تحقیقات اندکی انجام گرفته و انتشار یافته است. یوسفی و شریفی تهرانی (۱۳۹۳) در پژوهشی با هدف بررسی و تحلیل اثرات اجتماعی و فرهنگی توسعه گردشگری، ضمن بیان اینکه پژوهش‌های زیادی در سطح ملی در این حوزه انجام نشده چنین نتیجه‌گیری می‌کنند که جلب مشارکت مردم در فعالیت‌های گردشگری، آموزش ارتباط مؤثر و حل تعارض، اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی گردشگران از طرق مختلف، راهکارهایی برای کاهش اثرات منفی و تقویت اثرات مثبت گردشگری است. لذا برنامه‌ریزی برای تدوین و انتشار محتوا به صورت مکتوب و لوح فشرده را ضروری می‌دانند. این اقدامات هم به عنوان ابزاری تبلیغاتی برای مقاصد گردشگری و هم به عنوان یک ابزار اطلاعاتی می‌تواند آگاهی‌بخشی و آموزش گردشگران را به همراه داشته باشد تا از بروز رفتارهای نامطلوب جلوگیری به عمل آورد. همچنین برای افزایش سهولت و سرعت فرایند توسعه، نظر جامعه میزبان را به فعالیت در زمینه گردشگری جلب کرده و آنان را در این مسیر همراه سازد. در این مقاله به نهاد متولی پیاده‌سازی این راهکارها اشاره‌ای نشده است. اجزا شکوهی، بوذرجمهری، ایستگلدی و مودودی ارخودی (۱۳۹۳) نیز در تحقیقی دیگر به مطالعه اثرات گردشگری بر جامعه میزبان در شهر بندرترکمن پرداخته‌اند. آنها اثرات اجتماعی و فرهنگی گردشگری را بهبود در متغیرهایی نظیر روابط عمومی و ارتباط با دیگر قومیت‌ها، آشنایی با آداب و رسوم محلی، ایجاد دید مثبت نسبت به آداب و رسوم و فرهنگ منطقه، اهمیت یافتن آداب و رسوم محلی در نزد ساکنین و عزت نفس، ایجاد زمینه مناسب برای معرفی فرهنگ و آداب و رسوم منطقه مثبت ارزیابی کردند. همچنین در این مقاله بیان شده است که گردشگری می‌تواند در شهر بندرترکمن باعث بهبود و ارتقای زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی

باشند. در این میان صاحب‌نظران و متخصصین شامل استادان دانشگاه و محققین حوزه گردشگری، مدیران اقامتگاه‌های بوم‌گردی با سابقه بیش از پنج سال فعالیت در حوزه بوم‌گردی در سراسر کشور (که برخی از آنها پایه‌گذاران این نهاد اجتماعی اقتصادی هستند)، مدیران دولتی و کارشناسان وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی با سابقه بیش از ۱۰ سال فعالیت در این حوزه برای مصاحبه انتخاب شده‌اند. نمونه‌گیری در این پژوهش ابتدا به صورت هدفمند با تعداد اندکی از صاحب‌نظران شناخته‌شده آغاز شد و سپس به صورت نمونه‌گیری گلوله برفی ادامه یافت. بدین‌صورت که در آغاز با پنج نفر از مدیران اقامتگاه‌های بوم‌گردی و صاحب‌نظر آکادمیک و مدیران دستگاه اجرایی مرتبط مصاحبه انجام گرفت و سپس از آنان درخواست شد که افراد دیگری را برای مشارکت در این مطالعه معرفی کنند. مصاحبه با گروه‌های پیش‌گفته تا رسیدن به آستانه اشباع (اینکه اطلاعات یا مضمون جدیدی از مصاحبه‌ها حاصل نشود) انجام پذیرفت؛ اما برای دستیابی به پایایی تحقیق و افزایش وجوه مشترک بیشتر، بدون اضافه‌شدن طبقه‌ای جدید و یا تغییر در مضامین، مصاحبه با تعداد بیشتری از خبرگان ادامه یافت. در مجموع مصاحبه با ۲۲ نفر از خبرگان علمی و اجرایی به شرح ذیل پیرامون موضوع پژوهش انجام گرفت. تعداد مدیر اقامتگاه بوم‌گردی (EE)^۴ در این مصاحبه شش نفر؛ تعداد مدیران و کارشناسان تخصصی دولتی (GE)^۵ شرکت‌کننده در مصاحبه هشت نفر و تعداد صاحب‌نظران دانشگاهی و محققین گردشگری (AE)^۶ شرکت‌کننده در مصاحبه نیز هشت نفر بود. اگرچه برخی از این افراد را می‌توان در دو یا هر سه گروه جای داد (جدول ۱).

روش گردآوری داده‌ها و ابزار پژوهش

در این پژوهش جهت جمع‌آوری اطلاعات از طریق مصاحبه، ابتدا مجموعه‌ای از سؤالات نیمه ساختار یافته تهیه شد. سپس سؤالات با همکاری صاحب‌نظران و متخصصان مورد بررسی قرار گرفت و ضمن بازنگری و اصلاح به تأیید نهایی رسید. در انجام این تحقیق علاوه بر رعایت ملاحظات اخلاقی شامل: معرفی محقق، تشریح اهداف و روش انجام پژوهش، اخذ رضایت شفاهی از مشارکت‌کنندگان قبل از ضبط مصاحبه‌ها، حفاظت از محرمانه‌ماندن اطلاعات مشارکت‌کنندگان و اختیار برای خروج از مطالعه در زمان دلخواه، با توجه به مصادف شدن با فراگیری ویروس کرونا، ضمن هماهنگی با افراد مشارکت‌کننده تعداد زیادی از مصاحبه‌ها به صورت تلفنی، ارتباط از طریق اینترنت و در صورت تمایل افراد با رعایت پروتکل‌های بهداشتی به صورت حضوری در دفتر کار آنان برگزار شد. مدت هر مصاحبه بین ۴۵ تا ۹۰ دقیقه بود. مبنای کار در گفتگو ابتدا ایجاد

میزبان نزد جامعه بیرونی، معرفی و رواج ارزش‌ها و رویه‌های جدید و احیای هنرها و پیشه‌های سنتی و هنرهای بومی و همچنین تعادل و توازن منطقه‌ای به عنوان عمده اثرات مثبت گردشگری بیان کرده‌اند. از سوی دیگر همان محققین اثرات عمده منفی گردشگری بر فرهنگ و جامعه میزبان را در شش مورد خلاصه کرده‌اند که عبارت است از: تجاری شدن و تنزل فرهنگ‌ها، کاهش بار ارزشی و مفاهیم آداب و رسوم و کالایی شدن فرهنگ، افزایش تعارض میان شیوه‌های زندگی جامعه محلی و گردشگران، تحول زبان محلی، الگوهای نوین مصرف محلی و افزایش مخاطرات آسیب‌های اجتماعی (ویلیامز، ۱۳۸۸).

مطالعه پیشینه پژوهش با موضوع بررسی اثرات گردشگری نشان می‌دهد اگرچه موضوع یکتایی است اما با توجه به شرایط و تفاوت‌ها در هر منطقه از ابعاد ویژه‌ای برخوردار است. بنابراین هنوز نیازمند انجام تحقیقات جدید است. نقد دیگری بر بررسی اثرات گردشگری، توجه اندک پژوهشگران به محور اثرات اجتماعی و فرهنگی است. از سوی دیگر نبود متولی محلی و خاص برای کاهش اثرات منفی و تشییت یا بهبود اثرات مثبت گردشگری همچون اقامتگاه‌های بوم‌گردی و بررسی این نهاد به عنوان یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین کنشگرها مورد مطالعه و واکاوی قرار نگرفته است. به خصوص در سال‌های اخیر که با حمایت‌های ویژه و برنامه توسعه دولتی با گسترش اقامتگاه‌های بوم‌گردی و ایجاد نهادی محلی برای برنامه‌ریزی و مدیریت فعالیت‌های گردشگری نقش این نهاد بر حوزه فرهنگ محیط استقرار و پیرامون خود مورد بررسی قرار نگرفته است.

روش پژوهش

این تحقیق به منظور تحلیل و استخراج الگوی اثرات بر جامعه محلی میزبان مورد برنامه‌ریزی و اجرا قرار گرفته است. این پژوهش با رویکرد کیفی انجام شده است. بنابراین پژوهشگر تنها ایده یا یک هدف تقریبی دارد و در پی دستکاری پدیده مورد نظر خود نیست (Patton, 2002). هدف پژوهش کیفی همانند دیگر روش‌های پژوهش، جمع‌آوری داده‌ها و فراگیری دانش و درک آن است. لذا به کشف، توصیف، درک و فهم ماهیت پیچیده تجربیات انسان‌ها می‌پردازد.

نمونه‌گیری پژوهش

با توجه به هدف، انتخاب نمونه‌ها و تعداد آنها در این پژوهش کیفی کاملاً به اهداف و نوع مطالعه بستگی دارد. بنابراین مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها از بین افرادی انتخاب شدند که به عنوان منبعی بی‌واسطه و غنی از دانش و تجربه در خصوص مفهوم بوم‌گردی و یا پدیده اقامتگاه‌های بوم‌گردی

جدول ۱. مشخصات مشارکت‌کنندگان در مصاحبه پژوهش. مأخذ: نگارنده.

ردیف	کد	جنسیت	تحصیلات	سمت
۱	GE1	زن	دکتری	مدیر دولتی
۲	AE1	مرد	دکتری	خبیره دانشگاهی
۳	EE1	مرد	کارشناسی ارشد	مدیر اقامتگاه بوم‌گردی
۴	EE2	مرد	کارشناسی ارشد	مدیر اقامتگاه بوم‌گردی
۵	AE2	زن	کارشناسی ارشد	خبیره دانشگاهی / مدیر اقامتگاه بوم‌گردی
۶	AE3	مرد	دکتری	خبیره دانشگاهی
۷	EE3	مرد	دکتری	مدیر اقامتگاه بوم‌گردی / خبیره دانشگاهی
۸	GE2	مرد	دکتری	مدیر دولتی / خبیره دانشگاهی
۹	GE3	مرد	دکتری	مدیر دولتی
۱۰	EE4	زن	دکتری	مدیر اقامتگاه بوم‌گردی
۱۱	GE4	مرد	دکتری	مدیر دولتی
۱۲	GE5	زن	کارشناسی ارشد	مدیر دولتی
۱۳	AE4	مرد	دکتری	خبیره دانشگاهی / مدیر دولتی
۱۴	GE6	مرد	دکتری	مدیر دولتی
۱۵	GE7	مرد	دکتری	مدیر دولتی
۱۶	AE5	مرد	دکتری	خبیره دانشگاهی
۱۷	AE6	مرد	دکتری	خبیره دانشگاهی
۱۸	GE8	مرد	دکتری	مدیر دولتی / دانشگاهی
۱۹	AE7	مرد	دکتری	خبیره دانشگاهی / مدیر دولتی
۲۰	AE8	مرد	دکتری	خبیره دانشگاهی
۲۱	EE5	مرد	دکتری	مدیر اقامتگاه بوم‌گردی / مدیر دولتی
۲۲	EE6	مرد	کارشناسی ارشد	مدیر اقامتگاه بوم‌گردی

مباحث به صورت متن پیاده‌سازی و در نرم‌افزار Word تایپ شد. پس از آن متون چندین بار مورد مطالعه قرار گرفت. سپس فایل Word وارد نرم‌افزار تحلیل کیفی MAXQDA^{۲۰} شد تا مفاهیم و مضامین از آن استخراج شود. با مرور کلمه به کلمه عبارات متن و تشخیص واحدهای معنایی آن، کدهای اولیه استخراج و کدگذاری باز انجام شد. در کدگذاری باز مفاهیم متعددی حاصل می‌شود که براساس استنباط پژوهشگر نام‌گذاری شدند. البته این نام‌گذاری با داده‌ها ارتباط نزدیکی دارد. عمل کدگذاری باز تا جایی ادامه یافت که دیگر اطلاعات جدیدی از متن استخراج نشد و همه مفاهیم پیدا و پنهان در متن (۷۰ مفهوم) با اطمینان کدگذاری شدند.

شناخت از اهداف تحقیق و آشنایی با بنیان‌های نظری مصاحبه‌شونده از موضوع بوم‌گردی و پدیده اقامتگاه‌ها و سپس نظرخواهی از آنان در خصوص اهداف تأسیس این نهاد و پرسش در خصوص اثرات اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر فرهنگ منطقه میزبان، تغییرات و توسعه گردشگران و مردم جوامع محلی است.

روش تحلیل مصاحبه‌ها

تحلیل داده‌ها با استفاده از تحلیل محتوای کیفی (تحلیل مضمون) انجام گرفت. بدین ترتیب که تمامی مصاحبه‌ها با مدیران، کارشناسان و صاحب‌نظران ضبط و ثبت شد. سپس

در ادامه با کدگذاری محوری، مفاهیم یا کدهایی که از نظر مضمون دارای مفاهیم مشابه و مشترک بودند تحت عنوان یک زیرطبقه یا مقوله واحد نام‌گذاری شدند. این مقوله‌ها به عنوان مقوله‌های فرعی شناخته می‌شوند. کدگذاری محوری که الگوهای نهفته در متن را به نمایش می‌گذارد از انتزاع بیشتری برخوردار است. لذا کدها توصیف عمیق‌تری از متن نمایان می‌سازند. در پایان در مرحله کدگذاری گزینشی (انتخابی) با دسته‌بندی زیرطبقه‌هایی با مفاهیم نزدیک به هم، دسته جدیدی حاصل شد که مضمون‌های اصلی (۹ تم) استخراج شده هستند. تصویر ۱ نشان‌دهنده مضامین استخراج‌شده در مصاحبه‌ها و مراحل اشباع آنهاست.

بررسی اولیه و مقایسه مضامین اصلی حاصل از کدگذاری گزینشی نظرات سه گروه مدیران اقامتگاه بوم‌گردی، مدیران تخصصی دولتی و صاحب‌نظران دانشگاهی (تصویر ۱) نشان می‌دهد که مضمون «تعامل فرهنگی» در گروه صاحب‌نظران دانشگاهی و مضمون «احیای فرهنگ» در گروه مدیران تخصصی دولتی مورد اشاره قرار نگرفته است. در حالی که گروه مدیران اقامتگاه بوم‌گردی در مصاحبه‌ها به همه مضامین به‌خوبی اشاره کرده‌اند. از سوی دیگر گروه‌های مدیران اقامتگاه بوم‌گردی و مدیران تخصصی دولتی به طور متوسط در هریک از مصاحبه‌ها به سه مضمون پرداخته‌اند و در مقابل صاحب‌نظران دانشگاهی به کمتر از دو مضمون در مصاحبه‌های خود اشاره کرده‌اند.

یافته‌های پژوهش

در ادامه یافته‌های حاصل از تحلیل و کدگذاری ۵۱ پاراگراف متن بیانات مشارکت‌کنندگان در مصاحبه بر مبنای سؤالات پژوهش ارائه می‌شود. در بخش اول نتایج حاصل از پرسش در

– اقامتگاه‌های بوم‌گردی با هدف فرهنگی تأسیس شده‌اند.

از تحلیل گفت‌وگوهای انجام‌شده با صاحب‌نظران و خبرگان در خصوص اهداف تأسیس و تداوم فعالیت اقامتگاه بوم‌گردی مضمون ذیل بدست آمد:

اقامتگاه‌های بوم‌گردی اهداف فرهنگی برای اجتماع پیرامون خود دارند. از دیدگاه مشارکت‌کنندگان در این پژوهش، اهداف فرهنگی به عنوان اولین اولویت و یا یکی از دلایل اصلی تأسیس این نهاد بیان شده است. با توجه به اینکه بسیاری از مؤسسين دارای علايق و پیشینه فرهنگی بوده‌اند و در تجربیات گذشته خود در مواجهه با گردشگران خارجی و داخلی بر جذابیت‌های فرهنگی جوامع محلی خود آگاه شده بودند، این رویکرد را مبنای راه‌اندازی و اداره کسب‌وکار خود قرار داده‌اند (جدول ۲).

– اقامتگاه بوم‌گردی باعث معرفی و ترویج فرهنگ بومی منطقه می‌شود.

این پژوهش در پی آن بود که نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی را بر حوزه فرهنگ محیط و اجتماع پیرامون اقامتگاه مشخص کند. مشارکت‌کنندگان در نظرات خود اقامتگاه‌های بوم‌گردی را باعث معرفی فرهنگ، پیشینه فرهنگی به گردشگران و مردم بومی منطقه بیان کردند. همچنین بر نقش آنها در شناخت بیشتر از پیشینه تاریخی، آداب و رسوم، باورهای مذهبی و غذاهای محلی و جاذبه‌های ناملموس و تفاوت‌های فرهنگی

تعداد تکرار	شماره مشارکت‌کننده																					
	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
	EE5	GE	AEV	AEA	GE6	GE	GE	AE6	AE5	AE6	GE1	EE6	AE1	GE4	EE2	EE4	GEY	GE	AEY	AEY	EEY	EE1
مضمین																						
۸		۸	۷		۶			۵								۴		۳		۲		۱
۷		۷				۶	۵			۴		۳				۲		۱				
۷										۷	۶		۵	۴	۳		۲				۱	
۶		۶				۵	۴						۳		۲		۱					
۳				۳								۲										۱
۴	۴	۳									۲	۱										
۵		۵					۴					۳							۲			۱
۶		۶				۵			۴					۳	۲							۱
۹		۹	۸		۷			۶			۵					۴		۳		۲		۱
	۱	۷	۲	۱	۲	۳	۳	۲	۱	۲	۳	۴	۲	۲	۴	۲	۱	۴	۱	۲	۱	۵
	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۵

تصویر ۱. مضامین، مراتب تکرار و اشباع آنها در مصاحبه با مشارکت‌کنندگان. مأخذ: نگارنده.

جدول ۲. کدها و مضمون اقامتگاه‌های بوم‌گردی اهداف و رویکرد فرهنگی برای اجتماع پیرامون دارند. مأخذ: نگارنده.

مضمون	مضمون اولیه (کدهای محوری)	برداشت از مصاحبه (کدهای باز)
اقامتگاه‌های بوم‌گردی دارای هدف، رویکرد، فعالیت، نتایج و منافع فرهنگی برای اجتماع پیرامون هستند.	هدف شناساندن فرهنگ و اختصاص وام، افراد زیادی را روانه این کسب‌وکار کرد (کد EE1).	هدف شناساندن فرهنگ، فضا، معماری، غذای ایرانی و ... است. اما تسهیل دولت برای ایجاد اقامتگاه و
	مؤسسان اولیه اقامتگاه‌های بوم‌گردی بیشتر دیدگاه فرهنگی داشته‌اند و وام دریافت نکرده‌اند و البته هزینه‌ها آن زمان کمتر بود (کد AE1).	مؤسسان اولیه بوم‌گردی‌ها دیدگاه فرهنگی داشته‌اند.
	رویکرد اقامتگاه‌های بوم‌گردی فرهنگی، معماری، خوراک، احیای منطقه و کالبد موجود، احیای بوم، عناصر فرهنگ و یادگیری گردشگری مسئولانه است (کد EE1).	رویکرد بوم‌گردی‌ها فرهنگی و ... است.
	اقامتگاه‌های بوم‌گردی توسعه همزمان فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی را دنبال می‌کند (کد EE1).	توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی با هدف فرهنگی است.
	هدف بلندمدت این کسب‌وکارها در مناطق جغرافیایی مختلف شاخص‌های متفاوتی دارد. برخی مسئولیت‌پذیری کمتری دارند. در برخی مناطق به اقتصاد اهمیت می‌دهند، برخی دو مؤلفه اقتصاد و محیط زیست و برخی دیگر به فعالیت فرهنگی-دینی اهمیت می‌دهند (کد GE2).	اقامتگاه‌های بوم‌گردی به فعالیت فرهنگی اهمیت می‌دهند.
	اولویت اول امنیت اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و محیط زیستی است. مدل‌های کسب‌وکار اقامتگاه‌های بوم‌گردی باید معرفی شود تا نشان دهد حافظ امنیت، اقتصاد، فرهنگ اجتماع و محیط زیست است (کد GE3).	مدل کسب‌وکار باید حافظ فرهنگ باشد.
	مهمانان و گردشگران با تنوع فرهنگی به هنگام ورود به جامعه میزبان لازم است شئون و عرف آن جامعه را رعایت کنند و احساس تعلق خاطر نسبت به آن منطقه داشته باشند و به حفظ محیط زیست و فرهنگ سایر جوامع احترام بگذارند (کد AE4).	مهمان‌های اقامتگاه بوم‌گردی لازم است به فرهنگ احترام بگذارند.
	اقامتگاه‌های بوم‌گردی فعالیتی فرهنگی است و اقتصاد و درآمد نتایج جانبی آن است. شخصیت چندبعدی و چند مهارتی مدیر و مسلط به علم لازم است (کد EE6).	بوم‌گردی فعالیتی فرهنگی است.
	تجربیات مثبت برای بازدیدکننده و جامعه محلی (در هنگام خروج مهمان آگاهی از جامعه محلی، فرهنگ و هویت، محیط زیست و تنوع زیستی و حیوانات و ...) و تحول در مهمان به وجود آورد (کد AE5).	مهمان هنگام خروج لازم است از فرهنگ میزبان آگاه باشد.
این کسب‌وکار منافع پایدار برای مردم محلی ایجاد کند شامل منافع اقتصادی، اجتماعی فرهنگی، سیاسی و دیگر منافع برای آن منطقه به صورت گسترده فراهم کند (کد GE8).	اقامتگاه‌ها منافع پایدار فرهنگی و ... فراهم می‌کنند.	

منطقه، حفاظت از میراث فرهنگی و نیز بقا و نگهداری خرده‌فرهنگ‌های رایج بین مردم محلی تلاش می‌کنند (کدهای EE3, AE1, GE7, GE5, GE8).

- اقامتگاه بوم‌گردی باعث احیای فرهنگ جامعه محلی می‌شود.

شرکت‌کنندگان در مصاحبه به آورده اقامتگاه بوم‌گردی برای جامعه محلی میزبان، به احیای فرهنگ و مهارت‌های سنتی همچون صنایع دستی و به خصوص آداب مهمان‌نوازی‌شان، تجدید حیات بوم و عناصر فرهنگی تأکید کرده و بیان نمودند که این نهادها حتی باعث شد بخش‌هایی از بوم که از میان رفته بود دوباره زنده شود. زیرا فرهنگ را ویژگی انحصاری و دارای قدرت جاذبه بیشتری برای مردم می‌دانند (کدهای EE1, EE6, AE8).

- اقامتگاه بوم‌گردی باعث تعامل فرهنگی بین مردم و گردشگران می‌شود.

اقامتگاه بوم‌گردی برای کسب تجربه ماندگار و خوشایند برای تعامل مهمان با جامعه محلی برنامه‌ریزی و فعالیت می‌کند تا

به گردشگران و حتی جوانان بومی مؤثر قلمداد کردند. طبقه‌بندی گفت‌وگوهای انجام‌شده با صاحب‌نظران و خبرگان و مضمون استخراج‌شده در جدول ۳ ارائه شده است.

- اقامتگاه بوم‌گردی باعث رعایت فرهنگ از سوی گردشگران می‌شود.

تحلیل انجام‌شده بیانگر اثر اقامتگاه بوم‌گردی بر رعایت فرهنگ توسط مهمانان و گردشگرهایی است که دارای فرهنگی متفاوت از جامعه میزبان هستند. آنها شئون و عرف آن جامعه را رعایت می‌کنند. به مسئولیت‌های اجتماعی خود واقف شده و آگاه می‌شوند که مردم بومی به مسائل فرهنگی-دینی خود اهمیت می‌دهند (کدهای AE1, GE1, AE4, EE3, GE2, EE2, AE4).

- اقامتگاه بوم‌گردی باعث حفظ هویت فرهنگ مردم محلی می‌شود.

این مطالعه در بررسی اثرات اقامتگاه بوم‌گردی بر جامعه پیرامون نشان داد این نهاد در حفظ هویت فرهنگ جوامع مؤثر است. اقامتگاه‌ها برای دوام معماری بومی، حفظ هویت

جدول ۳. کدها و مضمون اقامتگاه‌های بوم‌گردی باعث معرفی و ترویج فرهنگ بومی منطقه می‌شوند. مأخذ: نگارنده.

مضمون	مضمون اولیه (کدهای محوری)	برداشت از مصاحبه (کدهای باز)
	معرفی فرهنگ	هدف شناساندن فرهنگ، فضا، معماری، غذای ایرانی و ... است. اما تسهیل دولت برای ایجاد اقامتگاه و اختصاص وام افراد زیادی را روانه این کسب‌وکار کرد (کد AE1).
	معرفی پیشینه فرهنگی	ایجاد منافع طبیعی با حفاظت از حیات وحش و ... معرفی و شناسایی پیشینه تاریخی و فرهنگی آن و برندسازی (خرس قهوه‌ای) و ترغیب اجتماع محلی و گردشگرها برای حمایت از بوم و حیات وحش مؤثر است (کد EE2).
	مهمان می‌خواهد با فرهنگ آشنا شود.	مهمان در اقامتگاه بوم‌گردی خود را در خانه تصور می‌کند. پس مهمان می‌خواهد با روی گشاده و دست گشاده مواجه شود و با فرهنگ و آیین منطقه آشنا شود. مهمانان تنها برای لذت‌بردن بوم‌گردی نمی‌کنند، بلکه سفر مسئولانه یادگیری روش و سبک زندگی مسئولانه انجام می‌دهند (کد EE3).
	اقامتگاه بوم‌گردی معرفی فرهنگ منطقه	اقامتگاه بوم‌گردی فرهنگی در بافت‌های قدیمی شهر - اقامتگاه بوم‌گردی روستایی احیای جوامع روستایی، اقامتگاه بوم‌گردی طبیعی در محیط‌های حساس طبیعی - اقامتگاه عشایری - فرهنگی منطقه را معرفی می‌کنند (کد GE3).
	آموزش برای شناخت ویژگی‌های فرهنگی جوامع محلی	آموزش در جهت شناخت ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی، غذا، لباس، پذیرایی، ساختمان و داشتن معماری بومی ... توانمندسازی جوامع محلی از فعالیت‌های اقامتگاه بوم‌گردی است (کد GE5).
	بوم‌گردی در معرفی فرهنگ می‌کوشد.	بوم‌گردی به جز بحث اقامت، در معرفی فرهنگ، آداب و رسوم، باورهای مذهبی و غذاهای محلی و جاذبه‌های ناملموس می‌کوشد و با ایجاد اشتغال و توزیع ثروت جلوی مهاجرت را می‌گیرد (کد AE4).
	اقامتگاه بوم‌گردی فرهنگ ما را معرفی می‌کند.	با راه‌اندازی هر واحد اقامتگاه بوم‌گردی علاوه بر پوشش خلأ زیرساختی اقامتی و پذیرایی، به خاطر الگو و اسلوب‌های فنی، ساختمانی و معماری و ... هویت بومی، محلی و فرهنگ ما را معرفی می‌کنند (کد GE7).
	شناخت مغایرت فرهنگ‌ها	گردشگری به مفهوم مغایرت‌ها و گردشگری صنعت تنوع است. و این خود به‌مثابه فرصت است. فلسفه وجود گردشگری درک تفاوت‌ها و استفاده از آنهاست و تاب‌آوری فرهنگ‌ها در اجتماعات در برابر فرهنگ جهانی است (کد GE8).
	گردشگران با فرهنگ منطقه آشنا شده‌اند.	با وجود اقامتگاه بوم‌گردی گردشگران خارجی و ایرانی بسیاری به منطقه آمده‌اند و با فرهنگ و طبیعت این منطقه نیز آشنا شده‌اند (کد EE6).
	فرهنگ آن منطقه را معرفی می‌کند.	در همه جای ایران فرهنگ‌های مختلفی داریم که می‌توانند در قالب بوم‌گردی معرفی شوند و اینکه در کدام نقطه جغرافیای کشور قرار دارند فرقی نمی‌کند. بوم‌گردی در واقع یک اسم برای اقامتگاه‌هاست و همه را در بر می‌گیرد و هیچ فرقی نمی‌کند که شمال کشور باشد یا غرب و شرق و جنوب. مهم این است که فرهنگ آن منطقه را معرفی می‌کند و هر جای ایران باشد هیچ تفاوتی نخواهد داشت (کد EE6).

اقامتگاه‌های بوم‌گردی باعث معرفی و ترویج فرهنگ بومی منطقه می‌شود.

می‌کنند و باعث افزایش تاب‌آوری فرهنگی در اجتماعات و در برابر فرهنگ غالب و جهانی هستند. به خصوص این رشد و توسعه در نوجوانان، جوانان و زنان روستا بسیار مشهود است (کدهای EE1, EE3, GE4, AE5, GE5, GE8).

- اقامتگاه بوم‌گردی باعث تحول فرهنگی مهمانان و مردم محلی می‌شود.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که اقامتگاه‌های بوم‌گردی ضمن ارائه آموزش‌های اولیه، تلاش می‌کنند تا با ایجاد تجربه‌های خوشایند از زندگی بومی برای مهمانان و تعامل با مردم جامعه محلی فرصت تفکر و تجربه سبک زندگی مسئولانه و درک فرهنگ اصیل آن منطقه را فراهم کنند. این شرایط باعث

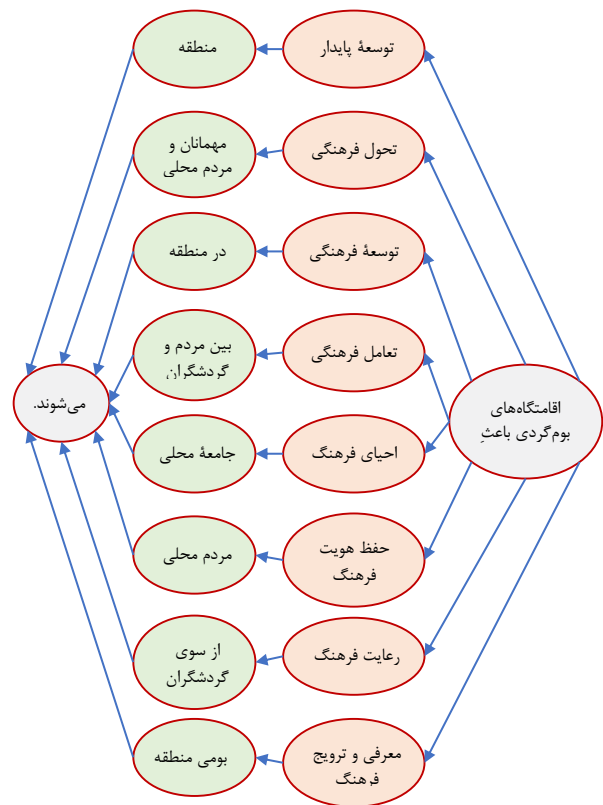
با رفتار بین فرهنگی صحیح، تنوع فرهنگی و مباحث فرهنگی آشکار شود. از طریق ارتباطات است که فرهنگ غنی منطقه شناخته‌شده و توان جوانان در مواجهه با فرهنگ‌های دیگر به ویژه در ارتباط سالم و واقعی افزوده می‌شود. همچنین دقت می‌شود فرهنگ مسلط بر خرده‌فرهنگ‌ها غلبه نکند (کدهای AE8, GE1, GE8, EE5).

- اقامتگاه بوم‌گردی باعث توسعه فرهنگی در منطقه می‌شود.

این مطالعه نشان داد اقامتگاه بوم‌گردی باعث توسعه فرهنگی در منطقه می‌شود. خبرگان بر این اعتقاد هستند که اقامتگاه‌های بوم‌گردی به بهبود شاخص‌های فرهنگی کمک قابل توجهی

آن می‌توان به توسعه فرهنگی جوامع و پایداری دست یافت. بنابراین توجه به فرهنگ و اثرات فرهنگی در برنامه‌ریزی گردشگری و تأثیر گردشگری بر فرهنگ از اهمیت بالایی برخوردار است (ياسوری و صفا، ۱۳۹۱، ۱۰۴). فرهنگ‌ها در عین تداوم، با تحول و تغییر نیز همراه هستند. لذا در فرایند گردشگری، برخی از فرهنگ‌ها امکان بقا و پایداری بیشتر و برخی دیگر امکان نفوذ و تغییر بیشتری خواهند داشت و با تهدید روبه‌رو خواهند شد (قاسمی و ناظری، ۱۳۹۱، ۹۲). نتایج تحلیل متن مصاحبه‌ها و مضمون‌های استخراج‌شده نشان‌دهنده نقش مثبت و مؤثر اقامتگاه‌های بوم‌گردی در حوزه فرهنگ جامعه میزبان بوده و اثرات منفی گردشگری را ناچیز و قابل صرف‌نظر کرده است. بنابراین چنین می‌توان نتیجه گرفت که از نظر مدیران، کارشناسان و صاحب‌نظران متخصص، اقامتگاه‌های بوم‌گردی با هدف فرهنگی و به منظور معرفی و شناساندن میراث فرهنگی و طبیعی منطقه مردم میزبان تأسیس شده و به فعالیت ادامه می‌دهند. اثرات این اقامتگاه‌ها از سطوح اولیه معرفی و ترویج فرهنگ جوامع محلی آغاز و با گذر از مراحل رعایت فرهنگ توسط مهمانان و میزبانان، به حفظ هویت فرهنگ سنتی توسط اهالی و به خصوص جوانان می‌رسد. تلاش همگانی کنشگران منطقه برای احیای فرهنگ بومی منجر به شناخت عمیق‌تر آن توسط جمعیت پیرامون و تقویت باورها شده، و امکان رفتار بین فرهنگی صحیح و تعامل فرهنگی را بین جامعه میزبان و مهمان فراهم می‌کند. تداوم تعامل به افزایش تاب‌آوری فرهنگی و بهبود شاخص‌های فرهنگی منجر شده و به توسعه فرهنگی کمک قابل توجه می‌کند. همچنین فرصت تجربه و تفکر و درک عمیق یادگیری و تحول فرهنگی را برای جامعه میزبان و مهمانان به دنبال داشته و تلاش همزمان برای توسعه اجتماعی، اقتصادی و محیط زیستی در بلندمدت به توسعه پایدار منطقه‌ای منجر خواهد شد.

براساس پژوهش‌های انجام‌شده برای مدیریت اثرات فرهنگی گردشگری، تقویت آثار مثبت آن و همچنین کنترل و محدود کردن آثار منفی، راهبردها و راهکارهای متنوعی پیشنهاد می‌شود. با نگاهی به نتایج مطالعه حاضر می‌توان دریافت اقامتگاه‌های بوم‌گردی به عنوان یک نهاد اجتماعی-اقتصادی و کنشگر منطقه‌ای، با راه‌اندازی کسب‌وکار نوظهور، ضمن معرفی سبک جدید گردشگری-بوم‌گردی- از طریق تحقیق و تدوین محتوا، نشر اطلاعات مکتوب و رسانه‌های دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی به معرفی و ترویج فرهنگ بومی و منابع گردشگری مناطق مختلف کشور نیز می‌پردازند. این فعالیت به عنوان یک ابزار اطلاع‌رسانی می‌تواند آگاهی بخشی مناسبی برای گردشگران و مهمانان به همراه داشته باشد و از بروز رفتارهای نامناسب فرهنگی و اثرات منفی جلوگیری

تصویر ۲. الگوی مراتب اثرگذاری اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر فرهنگ مردم و مهمان خود. مأخذ: نگارنده مبتنی بر یافته‌های پژوهش.

یادگیری و تحول فرهنگی مهمانان و به طور متقابل برای مردم محلی می‌شود (کدهای EE1, EE3, GE4, AE5, GE5, EE8).

– اقامتگاه بوم‌گردی باعث توسعه پایدار منطقه می‌شود.

اقامتگاه بوم‌گردی توسعه همزمان فرهنگی-اجتماعی، اقتصادی و محیط زیستی را دنبال می‌کند. آنها در تعامل با جامعه محلی به اصول توسعه پایدار وابسته هستند. زیرا برای سرمایه‌گذاری انجام‌شده صرفه بلندمدت را در نظر دارند و این از منظر توسعه پایدار توجیه‌پذیر است که بستر زیستی- فرهنگی منطقه را حفظ کرده و توسعه دهند. بنابراین مدل‌های کسب‌وکار خود را مبتنی بر توازن و پایداری اقامتگاه بوم‌گردی برنامه‌ریزی می‌کنند و نسبت به مردم، طبیعت، حاکمیت، هنر و فرهنگ و مالکان خود پاسخگو هستند. در غیر این صورت با شکست در اهداف روبرو می‌شوند (کدهای EE1, AE2, GE3, EE4, GE1, AE6, GE6, AE7, GE8).

بحث و نتیجه‌گیری

فرهنگ هر جامعه عامل به وجود آمدن میراث طبیعی- فرهنگی است. این میراث به نوبه خود گردشگری فرهنگی را به وجود می‌آورد و با تقویت فرهنگ، شناخت و توجه به

از الگوهای توسعه پایدار در مدیریت فرایندها و فعالیت‌های اقامتگاه‌های بوم‌گردی و توجه همزمان و هماهنگ به ابعاد اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی و محیط زیستی در بلندمدت به توسعه پایدار منطقه منجر می‌شود. تحقق همه این موارد نیاز به برنامه‌ریزی جامع، بلندمدت و شناخت عمیق از فرهنگ‌های بومی و منطقه‌ای دارد. در واقع از دیدگاه مشارکت‌کنندگان برای ایفای نقش اثربخش اقامتگاه‌های بوم‌گردی و بهبود تأثیرات و تغییرات اجتماعی- فرهنگی آنها در منطقه، برنامه‌ریزی‌های کلان دولت و تشکل‌های مردمی و صنفی مرتبط اجتناب‌ناپذیر بوده و همچنین بررسی و نظارت مداوم و مؤثر بر اهداف و برنامه‌های راه‌اندازی و بهره‌برداری اقامتگاه‌های بوم‌گردی ضروری است تا از طریق جلب مشارکت علاقه‌مندان و سرمایه‌گذاری در ایجاد اقامتگاه بوم‌گردی توسط افراد دارای پیشینه فرهنگی اجتماعی، توسعه گردشگری پایدار در ایران همچنان از رویکرد فرهنگی برخوردار بماند. زیرا اقامتگاه‌های بوم‌گردی می‌تواند روند توسعه گردشگری فرهنگی را تسریع کرده، تبعات منفی را کاهش دهد و تهدیدهای آن را به فرصت تبدیل کند. همچنین اندک‌بودن مطالعات و پژوهش‌های علمی با موضوع اقامتگاه‌های بوم‌گردی به منظور شناخت، بررسی و تحلیل اثرات و پیامدهای این پدیده جوان در کشور توسط محققین آکادمیک، یکی از ضرورت‌های یافته‌ای این تحقیق است.

کند. همچنین اقامتگاه‌های بوم‌گردی با جلب مشارکت مردم جامعه میزبان در فعالیت‌های گردشگری می‌تواند فرایند خدمات‌دهی را تسریع کرده و با سهولت بیشتری همراه سازد. این مشارکت فرصت تعامل بین مردم و گردشگران را نیز به وجود آورده، تجربه سبک زندگی و اوقات فراغت متفاوتی را برای مهمانان فراهم می‌کند و از مخالفت و عدم همکاری جامعه میزبان و تضاد و تعارض آنها با گردشگران می‌کاهد. یکی از مهم‌ترین راهبردهای کاهش اثرات منفی و تقویت اثرات مثبت توسط اقامتگاه بوم‌گردی، فرهنگ‌سازی برای تعامل در جوامع پیرامون است. ایجاد فرصت‌های همزیستی در جوامع انسانی می‌تواند نقش مهمی در تعامل مثبت بین جوامع میزبان و مهمان ایفا کند. اقامتگاه‌های بوم‌گردی به عنوان جایگزین دستگاه متولی ملی و منطقه‌ای می‌تواند از طریق آگاه‌سازی گردشگران و مهمانان با شناخت قبلی وارد جامعه محلی و تعامل با مردم شوند. همه این موارد توسعه و تحول فرهنگی را در پی دارد. در ادبیات علمی گردشگری همواره سه عامل یعنی گردشگران، میزبانان و ویژگی‌های منطقه در توسعه گردشگری مؤثر تلقی می‌شد. اما ورود عامل جدید یعنی اقامتگاه بوم‌گردی می‌تواند به عنوان چهارمین عامل در کنار عوامل سه‌گانه پیشین بهره بیشتری برای جامعه محلی فراهم، و منافع گسترده‌تری کسب کند و تأثیر وجود اقامتگاه بوم‌گردی را در توسعه منطقه محقق سازد. استفاده

پی‌نوشت

۴. Executive Expert
۵. Governmental Expert
۶. Academic Expert

۱. Yeoman et al.
۲. UNWTO.
۳. Edward Burnett Tylor.

فهرست منابع

- انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.
- زاهدی، شمس‌السادات. (۱۳۹۳). مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار. چاپ سوم، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
 - سقایی، مهدی و خوشه‌بست، فرزانه. (۱۳۹۱). بررسی نقش گردشگری فرهنگی در پایداری و اشاعه فرهنگ ایرانی. اولین همایش ملی گردشگری و طبیعت گردی ایران زمین، همدان: دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان.
 - شجاعی، احمد و فرج‌زاده، ثریا. (۱۳۹۵). تأثیر گردشگری فرهنگی بر تعامل فرهنگی بین گردشگران و جامعه میزبان. تاریخ مراجعه: ۱۳۹۹/۰۹/۳۰. قابل دسترس در: <https://repository.uma.ac.ir/id/eprint/۸۵۶۵>.
 - فرجی‌راد، عبدالرضا و احسانی، افسانه. (۱۳۹۰). بررسی تأثیر اقامتگاه‌های محلی (خوشه‌سار بوم‌گردی) بر ارتقای سطح زندگی جامعه محلی (با تأکید بر روستای «گرمه» و «شیب دراز»). جغرافیایی سرزمین، ۸(۳۰)، ۶۳-۷۷.
 - قاسمی، حاکم و ناظری، زهرا. (۱۳۹۱). فرهنگ ایرانی در عصر جهانی شدن (مورد مطالعه: فرهنگ نوروز). مطالعات فرهنگ ارتباطات، ۱۳(۱۹)، ۹۱-۱۱۲.
 - اجزا شکوهی، محمد؛ بودرجمهری، خدیجه؛ ایستگلدی، مصطفی و مودودی ارخودی، مهدی. (۱۳۹۳). بررسی اثرات گردشگری بر کیفیت زندگی جامعه میزبان نمونه مطالعاتی: شهر بندرترکمن. فضای جغرافیایی، ۴(۴۷)، ۱۰۱-۱۲۵.
 - امینی، عباس و زیدی، زهرا. (۱۳۹۴). تأثیرات فرهنگی گردشگری در مناطق روستایی از دید جامعه محلی (مطالعه موردی: روستای ابیانه). تحقیقات جغرافیایی، ۳۰(۲)، ۱۳-۳۲.
 - بهشتی، سیدمحمد. (۱۳۹۹). غایت «گردشگری با رویکرد فرهنگی» ایران. گردشگری فرهنگ، ۱(۱)، ۹-۱۶.
 - پاپلی یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی. (۱۳۹۲). گردشگری (ماهیت و مفاهیم). چاپ هشتم، تهران: انتشارات سمت.
 - رضوانی، علی اصغر. (۱۳۸۶). جغرافیا و صنعت توریسم. چاپ هفتم، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
 - ریشه، گی. (۱۳۷۰). کنش اجتماعی (ترجمه هما زنجانی‌زاده). مشهد:

- انتشارات دانشگاه گیلان.
- یوسفی، جواد و شریفی تهرانی، محمد. (۱۳۹۳). تحلیلی بر اثرات اجتماعی و فرهنگی توسعه گردشگری (مطالعه شهرستان بیرجند). راهبرد توسعه، (۴۸)، ۱۳۷-۱۵۵.
 - Bowe, S. A. & Marcouiller, D. W. (2007). Alternative tourism-timber dependencies and the development of forested rural regions. *Forest Policy and Economics*, 9(6), 653-670.
 - Fennell, D. A. (2014). *Ecotourism*. New York: Routledge.
 - Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. (3rd ed.). London. SAGE.
 - Wood, M. (2002). *Ecotourism: Principles, practices and policies for sustainability*. Burlington, VT: UNEP and the International Ecotourism Society.
 - Zeppel, H. (1998). Tourism and aboriginal Australia. *Tourism Management*, 19(5), 485-488.
 - کاظمی، سید علی اصغر. (۱۳۷۶). بحران نوگرایی و فرهنگ سیاسی در ایران معاصر. تهران: نشر قومی.
 - کمری، فریده؛ حسینی، سیدمحمدرضا؛ ویسه، سیدمهدی و مستقیمی، محمودرضا. (۱۳۹۸). طراحی مدل پنجره فرصت کارآفرینانه در توریسم فرهنگی ایران. برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۸(۳۱)، ۱۸۱-۱۹۵.
 - نوید ادهم، مهدی؛ حاجبانی، ابراهیم؛ بنیانیان، حسن؛ بای، یارمحمد؛ نوروزی، ایمان؛ ... دلبری، سیدمحمد. (۱۳۹۷). تحلیل فرهنگی. تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
 - وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی. (۱۳۹۸). ضوابط بهره‌برداری، ارزیابی و درجه‌بندی اقامتگاه‌های بوم‌گردی. قابل دسترس در <https://chtn.ir/news/139806291>
 - ویلیامز، استفان. (۱۳۸۸). جغرافیای گردشگری (ترجمه محمود ضیائی). تهران: دانشگاه پیام نور.
 - یاسوری، مجید و صفا، ستاره. (۱۳۹۱). میراث و گردشگری پایدار. رشت:

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Tourism of Culture journal. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

هاشمی، حمید. (۱۳۹۹). واکاوی نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی در حوزه فرهنگ. گردشگری فرهنگ، ۱(۳)، ۵۱-۶۲.

DOI: 10.22034/toc.2020.254949.1027

URL: http://www.toc-sj.com/article_122903.html

